

DANUTA PATKANIOWSKA – BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA

TEMATY Z ZAKRESU FILOLOGII W JĘZYKU HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH KABA I W JĘZYKU HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BN

Język haseł przedmiotowych KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademičkih) i język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej to języki informacyjno-wyszukiwawcze, które znalazły zastosowanie w polskich zautomatyzowanych systemach bibliotecznych z modułem kartotek haseł wzorcowych.

Język haseł przedmiotowych (jhp) BN, dostępny dla użytkownika zarówno w Internecie, jak i poprzez kolejne wydania *Słownika języka haseł przedmiotowych BN*, jest językiem *Przewodnika Bibliograficznego*, wykorzystywanym – obok Biblioteki Narodowej – przez liczne biblioteki publiczne, tworzonym w oparciu o teorię A. Łysakowskiego oraz ciągle modyfikowanym i dostosowywanym do aktualnych tendencji międzynarodowych i potrzeb automatyzacji¹.

Jak pisała J. Sadowska – „Jhp BN jest stosowany ciągle w podwójnej roli – adnotacyjnej i wyszukiwawczej, przy czym w funkcji wyszukiwawczej stosowany jest zarówno w systemach tradycyjnych (katalogach kartkowych), jak i komputerowych, a możliwości każdego z tych systemów są inne”².

Język haseł przedmiotowych (jhp) KABA jest językiem tworzonym od 1992 roku przez Bibliotekę Uniwersytetu Warszawskiego, Bibliotekę Jagiellońską i Bib-

¹ Zob. J. Sadowska, *Hasła przedmiotowe w teorii Adama Łysakowskiego i praktyce „Przewodnika Bibliograficznego”*, Warszawa 2000. Książka zawiera też bibliografię dotyczącą jhp BN i innych jhp stosowanych w polskich bibliotekach; W. Klenczon, A. Stolarczyk, *Stan prac i kierunki rozwoju słownictwa wykorzystywanego w opracowaniu przedmiotowym BN*, w: *Ogólnopolska konferencja: Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9.12.1999*, Warszawa 2000 s. 147-149. J. Sadowska, *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej końca lat 90.*, w: *Tworzenie serwisów informacyjno-bibliograficznych w oparciu o system informatyczny SOWA. Materiały z seminarium. Opole 21-22 września 1999 roku*, Opole 2000, s. 13-29.

² Sadowska, *Język haseł*, s. 28.

liotekę Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Bibliotekę Uniwersytetu Gdańskiego i potem coraz większe grono polskich bibliotek akademickich w oparciu o wzorce francuskie (RAMEAU), kanadyjskie (LAVAL), amerykańskie (LCSH)³, umożliwiającym wyszczególniające opracowanie rzeczowe dokumentów w zintegrowanym systemie bibliotecznym VTLS, wykorzystywanym też przez inne systemy, np. HORIZON, PROLIB.

Różna jest geneza, warunki i sposób powstawania obu języków, ich zakres słownictwa, reguły gramatyczne, zakres stosowania.

Odmienne są – tworzone w tych językach, w oparciu o różne zautomatyzowane systemy biblieczne – charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów. Oba języki w odmienny sposób zaspokajają potrzeby informacyjne użytkowników.

Jako dwa największe i szeroko stosowane w polskich bibliotekach języki informacyjno-wyszukiwawcze – jhp BN i jhp KABA – z pewnością staną się w przyszłości przedmiotem wielu opracowań i studiów porównawczych.

Celem niniejszego artykułu jest wypełnienie istniejącej dotąd luki w tym zakresie. Referat nie rości sobie ambicji kompleksowego porównania czy wartościowania obu języków; jest raczej próbą opisu tematów z jednej tylko dziedziny – literatury i językoznawstwa; tematów ogólnych wyrażonych nazwą pospolitą, a więc – z pominięciem istniejących w obu językach i zasługujących na odrębne opracowanie tematów jednostkowych, wyrażonych przez nazwy własne: nazwę osobową, geograficzną, korporatywną, tytuł ujednolicony.

Słownictwo jhp BN powstawało w długim okresie czasu (od 1957 roku). Nie jest tworzone z wyprzedzeniem w stosunku do opracowywanego przedmiotowo piśmiennictwa, podlega ciąglemu poszerzaniu i uszczegółowieniu wraz z opracowywanym materiałem piśmienniczym, coraz większą specjalizacją w nauce i – widocznym zwłaszcza w ostatnich latach – procesem dostosowywania się do potrzeb systemów zautomatyzowanych, do tendencji i standardów międzynarodowych.

Jhp KABA powstaje również równoległe do opracowania przedmiotowego dokumentów; hasła przedmiotowe tworzone są np. w Bibliotece Jagiellońskiej przez te same osoby, które indeksują dokumenty z poszczególnych dziedzin.

Jednak ze względu na fakt kompatybilności z RAMEAU i LCSH, a także ze względu na złożone relacje hierarchiczne poszczególnych terminów, często zdarza się, że słownictwo KABA wyprzedza opracowywane na bieżąco piśmiennictwo.

³ Z ważniejszych publikacji nt. jhp KABA zob. *Język haseł przedmiotowych KABA. Zasady tworzenia słownictwa*, red. Teresa Głowacka, Warszawa 2000; T. G ł o w a c k a *Kartoteka wzorcowa języka KABA. Stosowanie w katalogowaniu przedmiotowym*, Warszawa 1997; *Materiały z konferencji Język haseł przedmiotowych KABA. Stan obecny i perspektywy rozwoju. Sopot 9-11.09.1997*, Warszawa 1998; *Materiały na Międzynarodową Konferencję nt. Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji. Kraków 16-19-11.1998*, Warszawa 1998; *Kartoteka wzorcowa języka KABA. cz.1. Nazwy własne*, red. Jadwiga Woźniak, Warszawa 1994.

Na przykład z listy ponad trzystu określników po nazwach języków, wiele bardzo szczegółowych gramatycznych terminów nie zostało jeszcze w ogóle użytych w toku katalogowania przedmiotowego.

Bywają też sytuacje odwrotne, gdy w procesie indeksowania dokumentu brakuje potrzebnych haseł przedmiotowych (w BJ funkcjonują one w OPAC-u jako hasła przedmiotowe z dopiskiem nzw. (nie zwalidowane) i stopniowo są wprowadzane do PROKABA i KABA).

Nazwy języków i literatur

Ogólnie, ilość tematów z zakresu filologii jest większa w jhp KABA aniżeli w jhp BN, jednak jeśli chodzi o same nazwy języków i nazwy literatur, mamy do czynienia z sytuacją odwrotną.

W obu językach spotykamy typowy dla języka polskiego szyk porzeczownikowy określeń: po nazwie języka, literatury, gatunku literackiego itd. występuje przymiotnik, a nie odwrotnie, np. Literatura rosyjska (nie: Rosyjska literatura).

W KABA widoczna jest w tym wypadku różnica w stosunku do pierwowzoru francuskiego [W RAMEAU: Polonais (langue)].

W jhp BN spotykamy o wiele więcej aniżeli w KABA nazw języków oraz nazw literatur pisanych w tych językach. Ma to związek z faktem, iż jhp BN tworzony jest już od prawie pięćdziesięciu lat.

Z nazw języków występujących w jhp BN, a nieobecnych jeszcze w KABA wymienić można: Język afgański; Język araukański; Język arumuński; Język asamski; Język bambara; Język baszkirski; Język batak; Język bengalski; Język birmański; Język bongo; Język buruszaski; Język cachurski; Język chakaski; Język chaldyjski; Język chazarski; Język chemehuevi; Język chinalugijski; Język cocopa; Język cou; Język czeczeński; Język czeremiski; Język dagur; Język dargwajski; Język erzjański; Język etsako; Język ewenkijski; Język ful; Język futuna; Język gagauski; Język gilański; Język giliacki; Język gocki; Język halkomelem; Język hawajski; Język jagnobi; Język joruba; Język judezmo; Język juracki; Język karaimski; Język kaszmirski; Język koria; Język koriacki; Język krymskotatarski; Język kundu; Język kurski; Język laha; Język lahda; Język lamucki; Język laotański; Język lelemi; Język lingala; Język looma; Język Język łemkowski; Język malajlam; Język malgaski; Język mandingo; Język mandżurski; Język mangbetu; Język marathi; Język maricopa; Język magebski; Język meroicki; Język minangkabau; Język miyawa; Język moldawski; Język mon; Język moru; Język mupun; Język navajo; Język negidalski; Język nubijski; Język pima-bajo; Język pomo; Język protobułgarski; Język puoc; Język rutulski; Język rwanda; Język sahapin; Język sakijski; Język sek; Język sindhi; Język somali; Język susu; Język syngaleski; Język szan; Język tagalski; Język tahitański; Język tałycki; Język tawgijski; Język telugu; Język tera; Język tiruray; Język tocharski; Język tofalarski; Język tonkawa; Język tracki; Język tuwiński; Język tzeltal; Język ujugurski; Język um-

bryjski; Język urdu; Język vai; Język wachi; Język wogulski; Język wolof; Język !xu; Język yao; Język yuki; Język zyriański i in.

Z grup języków występujących w jhp BN, a nieobecnych w jhp KABA wymienimy: Języki bahnarskie; Języki buszmeńskie; Języki czerkieskie; Języki czukocko-kamczadalskie; Języki dagestańskie; Języki dardyjskie; Języki drawidyjskie; Języki ibero-baskijskie; Języki jenisejskie; Języki lezgińskie; Języki miwok; Języki mon-khmer; Języki mordwińskie; Języki mundajskie; Języki pamiirskie; Języki polinezyjskie; Języki takana; Języki trackie.

Z nazw literatur jhp BN, których brak w KABA można wskazać następujące: Literatura abchaska; Literatura adygejska; Literatura ajnu; Literatura algierska; Literatura altajska; Literatura angolańska; Literatura armeńska; Literatura awarska; Literatura bangladeska; Literatura baskijska; Literatura baszkirska; Literatura birmańska; Literatura buriacka; Literatura cejlońska; Literatura chaska; Literatura chantyjska; Literatura cygańska, Literatura czeczeńska, Literatura czarnogórska, Literatura czerkieska, Literatura czuwaska; Literatura dargijska; Literatura dominikańska; Literatura dungańska; Literatura ekwadorska; Literatura etiopska; Literatura ewenkijska; Literatura eweńska; Literatura filipińska; Literatura fulbe; Literatura ghańska; Literatura gruzińska; Literatura gujańska; Literatura gwatemalska; Literatura gwinejska; Literatura haitańska; Literatura herero; Literatura hima; Literatura iracka; Literatura jemeńska; Literatura kabardyjska; Literatura kałmucka; Literatura kambodżańska; Literatura kameruńska; Literatura karaczajsko-bałkarska; Literatura karakałpacka; Literatura karelska; Literatura kazachska; Literatura kenijska; Literatura kirgiska; Literatura komi-permiacka; Literatura kongijska; Literatura kurdyjska; Literatura kuwejska; Literatura lakijska; Literatura laotańska; Literatura llibańska; Literatura libijska; Literatura malajska; Literatura malijska; Literatura maltańska; Literatura marokańska; Literatura maryjska; Literatura mołdawska; Literatura mordwińska; Literatura nahua; Literatura nanajska; Literatura naxi; Literatura nepalska; Literatura nikaraguańska; Literatura nogajska; Literatura osetyjska; Literatura pakistańska; Literatura palestyńska; Literatura panamska; Literatura paragwajska; Literatura portorykańska; Literatura senegalska; Literatura singapurska; Literatura somalijska; Literatura syryjska; Literatura tadżycka; Literatura tajlandzka; Literatura tangucka; Literatura trynidadzka; Literatura turkmeńska; Literatura tybetańska; Literatura udehejska; Literatura udmurcka; Literatura ujgurska; Literatura wenezuelska; Literatura wietnamska; Literatura Wybrzeża Kości Słoniowej; Literatura zairska i inne.

Tak więc – jeśli chodzi o same nazwy języków i literatur – szczegółowość jhp BN jest znacznie większa. Np. jako terminy skojarzone z tematem: Literatura radziecka występują nazwy literatur poszczególnych narodów Związku Radzieckiego. Tego typu powiązań nie ma w KABA.

Z drugiej strony, zdarza się, że w KABA spotykamy nazwy języków i literatur, które nie występują w jhp BN, np.: Język atayał; Język awestyjski; Język aztecki; Język bośniacki; Język bretoński; Język dungański; Język inguski; Język

kamczadalski; Języki południowokaukaskie; Języki południowosłowiańskie; Literatura izraelska; Literatura singaleska; Literatura wedyjska i in.

Język KABA jest generalnie językiem bardziej uszczegółowionym. Np. dla istniejącego w jhp BN tematu : Język łużycki – znajdziemy w jhp KABA – obok Języka łużyckiego – także: Język dolnołużycki, Język górnołużycki.

Obecny w BN temat: Języki słowiańskie - w KABA funkcjonuje pod tą samą nazwą, obok następujących węższych grup języków: zachodniosłowiańskie, południowosłowiańskie, wschodniosłowiańskie.

Większy stopień szczegółowości występuje zarówno w perspektywie synchronicznej (np. Język niemiecki, Język górnoniemiecki, Język dolnoniemiecki; Literatura niemieckojęzyczna, Literatura niemiecka, Literatura szwajcarska w języku niemieckim.), jak i w perspektywie diachronicznej (np. Język niemiecki -- 750-1050 (staro-wysoko-niemiecki), Język niemiecki -- 1050-1500 (średnio-wysoko-niemiecki). Analogicznie:

Literatura niemiecka -- 750-1050 (staro-wysoko-niemiecka),
 Literatura niemiecka -- 1050-1500 (średnio-wysoko-niemiecka),
 Literatura niemiecka -- Niemiecka Republika Demokratyczna,
 Literatura niemiecka -- Republika Federalna Niemiec,
 Literatura niemieckojęzyczna,
 Literatura szwajcarska w języku niemieckim

Istniejącemu w jhp BN tematowi: Literatura belgijska odpowiadają w jhp KABA 4 tematy:

Literatura belgijska,
 Literatura belgijska w języku francuskim,
 Literatura belgijska w języku flamandzkim,
 Literatura belgijska w języku niemieckim.

Podobnie obok tematu: Literatura hiszpańska istnieją w KABA tematy: Literatura hispanojęzyczna, Literatura hispanoamerykańska.

Niektóre nazwy języków istniejące w jhp BN, np. Język sanskrycki, Język esperanto, Język prowansalski, Języki bałkańskie, Języki indiańskie, w KABA określone są przez odmienne konstrukcje:

- termin węższy ‘dialekt’, np. Dialekt prowansalski;
- nazwę geograficzną jako temat połączoną z określnikiem -- języki, np. Bałkany (region) -- języki;
- hasło przedmiotowe rozwinięte z nazwą etniczną w funkcji tematu, np. Indianie -- języki;
- temat z dopowiedzeniem: Sanskryt (język), Esperanto (język sztuczny).

Czasami dla tych samych języków, nazw grup języków i nazw literatur przyjęte są odmienne nazwy, np. jhp BN :

Język holenderski,
 Języki paleoazjatyckie,
 Języki austronezyjskie,
 Język nahua

Literatura holenderska
 Literatura afrykanerska
 Literatura prowansalska
 Literatura Ameryki Łacińskiej
 Literatura ludów tureckich
 Literatura nigerska

Analogicznie w jhp KABA powyższe języki i grupy języków występują pod zupełnie innymi nazwami:

Język niderlandzki,
 Języki paleosyberyjskie.
 Języki malajo-polinezyjskie,
 Język nahuatl
 Literatura niderlandzka
 Literatura południowo-afrykańska; Literatura afrikaans
 Literatura okcytańska – Francja – Prowansja
 Literatura latynoamerykańska
 Literatura turecka azjatycka
 Literatura hausa

Istnieją też różnice w pisowni, np. jhp BN: Języki ugrofińskie – jhp KABA: Języki ugro-fińskie.

Względy kompatybilności z RAMEAU zadecydowały o redakcji haseł KABA dotyczących grup literatur – w formie liczby pojedynczej, np.: Literatura anglojęzyczna, Literatura słowiańska, Literatura europejska, Literatura germańska, Literatura indiańska, Literatura celtycka, Literatura jugosłowiańska, Literatura skandynawska, Literatura romańska itd.

Hasła jhp BN wyrażone w liczbie mnogiej: Literatury anglojęzyczne, Literatury słowiańskie, Literatury europejskie, Literatury germańskie, Literatury indiańskie, Literatury celtyckie, Literatury Jugosławii, Literatury skandynawskie, Literatury romańskie – z pewnością bliższe są przyzwyczajeniom polskiego czytelnika, jak i względem poprawności językowej.

W jhp BN istnieją konstrukcje typu: Literatura czesko-łacińska, Literatura polsko-łacińska, Literatura niemiecko-łacińska, Literatura polsko-grecka itp. W jhp KABA dokumenty dotyczące tego rodzaju dwujęzycznej literatury są indeksowane poprzez dwa hasła, np.

1. Literatura polska -- [określnik chronologiczny]

2. Literatura łacińska średniowieczna i nowożytna -- [określnik geograficzny].

Warto zaznaczyć, że przyjęte przymiotniki narodowościowe, językowe i etniczne po nazwach literatur znajdują zastosowanie – w obu jhp – także po nazwach poszczególnych gatunków literackich. Jest oczywiste, że w tym wypadku zaznaczają się również podobieństwa i różnice konstrukcji haseł oraz różny stopień uogólnienia i uszczegółowienia obu języków.

Np.: Poezja angielska, Poezja chorwacka, Poezja rosyjska, Powieść niemiecka (w obu jhp);

Poezja francusko-łacińska, Poezja niemiecko-łacińska (jhp BN);
 Poezja szwajcarska w języku niemieckim, Powieść belgijska w języku flamandzkim (jhp KABA).

Redakcja haseł

Obowiązująca w jhp BN zasada wyszczególniania tematów, a zarazem pierwszeństwa całości przedmiotu przed jego własnością, jakkolwiek nie całkiem konsekwentnie stosowana, prowadzi w praktyce do przewagi haseł typu: Język -- filozofia, Język -- socjologia, Język --psychologia, Literatura -- rodzaje i gatunki literackie, Literatura -- socjologia, Nazwy własne -- języki słowiańskie itp.

W KABA analogiczne hasła mają inną postać, często są to tematy wielowyrzowe: Filozofia języka, Socjolingwistyka, Psycholingwistyka, Rodzaje i gatunki literackie, Socjologia literatury, Nazwy osobowe słowiańskie.

Jednak w ostatnich latach widoczną tendencją w jhp BN jest stopniowe poszerzanie kategorii tematów wielowyrzowych, zwłaszcza przez rozszerzanie grupy tematów z przymiotnikiem językowo-etnicznym czy przymiotnikiem od nazwy narodowości, np.: Teatr polski, Dramat angielski itd.

W jhp BN istnieją konstrukcje typu: Przekłady niemieckie, Przekłady -- języki słowiańskie, podczas gdy w KABA tłumaczenia i dokumenty o sztuce translatorskiej są indeksowane przez hasła typu:

Język niemiecki -- tłumaczenie na język polski;

Literatura niemiecka -- tłumaczenia polskie;

Literatura angielska -- tłumaczenia francuskie -- historia i krytyka;

Tłumaczenie i przekład.

Rozróżnienie liczby pojedynczej i mnogiej określników pełni tu funkcje semantyczne: po nazwach języków występuje określnik: -- tłumaczenie, natomiast po nazwach literatur można stosować określnik: -- tłumaczenia [+przymiotnik narodowo-etniczny].

Podstawowym kryterium wyboru formy językowej hasła w obu językach przedmiotowych jest jej rozpowszechnienie w piśmiennictwie oraz poprawność, zgodność z polską terminologią. Istotna jest także aktualność formy, jej zwiąłość, pochodzenie (polski źródłosłów)⁴.

Przy tworzeniu nowych haseł w jhp BN dużą uwagę przywiązuje się do zgodności hasła z polską terminologią, w przypadku form synonimicznych decydujące znaczenie mają terminy przyjęte w polskich encyklopediach uniwersalnych i specjalistycznych oraz terminy najczęściej spotykane w piśmiennictwie naukowym.

⁴ Zob. J. Woźniak *Redakcja językowa haseł KABA w: Materiały z konferencji: Język haseł przedmiotowych KABA*, s.27-34; J. Trzcińska, J. Stępniańska, *Wstęp*, w: *Słownik haseł przedmiotowych BN*.

Wyjątkowo, gdy brak polskiego odpowiednika terminu obcego – formułuje się temat w języku obcym⁵.

W jhp KABA decydujące znaczenie mają względy kompatybilności z RAMEAU.

Względy te, a czasami wręcz niedokładność i niestaranność tłumaczenia, powodują, że tworzone są konstrukcje analogiczne do francuskich pierwowzorów, czasem obce przyzwyczajeniom polskiego czytelnika; nie zawsze też przyjmowane są formy o polskiej etymologii, terminy zgodne z polską terminologią naukową, a nawet zdarzają się kalki językowe.

W KABA w dziedzinie filologii można wskazać następujące przykłady form analogicznych do RAMEAU:

– tematy:

Bilingwizm; w BN: Dwujęzyczność

Poezja pastoralna (termin odrzucony: Sielanka)

Powieść sentymentalna (termin odrzucony: Sentymentalizm -- w literaturze).
w BN: Sentymentalizm

Literatura dla młodzieży (termin odrzucony: Literatura dla dzieci); w BN istnieją dwa tematy: Literatura dziecięca; Literatura młodzieżowa.

Literatura -- historia i krytyka -- teoria; Literatura -- estetyka; Literatura -- filozofia (brak tematu: Teoria literatury); w BN: Literatura -- teoria

Literatura [+ przymiotnik] -- historia i krytyka; w BN: Literatura [+ przymiotnik] -- historia

Literatura -- studia i nauczanie; w BN: Literatura -- nauczanie

Krytyka (termin odrzucony: Krytyka literacka); w BN: Krytyka literacka

Historie miłosne (zamiast: Opowiadania o miłości);

Język polityczny (zamiast: język polityki) itd.; w BN: Język państwowy

-- konstrukcje wielowyrazowe połączone spójnikiem 'i', np.

Język i mowa; w BN: Język

Tłumaczenie i przekład; w BN: Przekłady

Reporterzy i reportaże; w BN: Reportaże

– określniki:

• po nazwach języków:

-- nazwy (BN: rzeczowniki),

-- zapożyczenia obce (BN: zapożyczenia),

-- argot (obok określnika:-- żargon; w BN: żargon),

-- wariacje (zamiast: odmiany);

• po nazwach osobowych:

-- dziennik intymny (BN: pamiętnik),

-- rezydencje i miejsca pobytu (zamiast: miejsca pobytu).

⁵ Klenczon, Stolarczyk, *Stan prac*, s. 148. O nowych tendencjach w tym zakresie mówiła też Jolanta Hys (BN) w referacie *Wpływ zmian politycznych na jhp Biblioteki Narodowej na konferencji Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Tradycja, stan obecny, perspektywy rozwoju* w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL 10-12.09.2002.

- po nazwach literatur i kategoriach pisarzy:
 - towarzystwa (zamiast: stowarzyszenia)

Wspomniany wyżej określnik: -- dziennik intymny, stosowany w KABA po nazwach osobowych dla pamiętników i dzienników, stwarza problemy z rzeczowym opracowaniem literatury pamiętnikarskiej.

Termin 'pamiętnik' nie istnieje w języku KABA ani jako temat, ani jako określnik. Istniejący w RAMEAU określnik: -- dziennik intymny, zgodnie z zasadami KABA, winien być stosowany po nazwach osobowych do pamiętników i dzienników; w rzeczywistości można go użyć tylko w odniesieniu do niektórych form literatury pamiętnikarskiej, które opisują przeżycia i świat wewnętrzny autora, zaś w wielu wypadkach zastosowanie tego określnika może powodować niezręczność, a nawet efekt humorystyczny konstrukcji hasła.

Zgodnie z zasadami języka KABA często relacjom pamiętnikarskim towarzyszy drugie hasło przedmiotowe z określnikiem: -- relacje osobiste (stosowanym po nazwach wydarzeń historycznych, wojen itp.).

Brak hasła 'Pamiętniki' utrudnia indeksowanie literatury pamiętnikarskiej; stosowane obecnie, w odniesieniu do zbiorów pamiętników czy ich opracowań, uogólniające konstrukcje typu: Lekarze -- biografie, Proza polska -- antologie, Biografie niemieckie -- historia i krytyka itp. nie są adekwatne do treści opracowywanej literatury pamiętnikarskiej. Jednak zastosowanie tematów, takich jak: Dzienniki intymne polskie; Dzienniki intymne niemieckie itd. wydaje się jeszcze gorszym rozwiązaniem.

W jhp BN hasło 'Pamiętniki' występuje zarówno w funkcji tematu, jak i określnika.

Innym „brakiem” KABA jest obecne w jhp BN hasło: Publicystyka, występujące tu w funkcji tematu i określnika. Istnieją także w BN tematy: Publicystyka [+przymiotnik], np. Publicystyka angielska, Publicystyka polska itd. Obok określnika: -- publicystyka występuje także w języku BN określnik formy: -- szkice.

Brak tego typu haseł i określników w KABA znacznie utrudnia indeksowanie dokumentów, dotyczy to zwłaszcza antologii i opracowań o publicystyce, a także eseistyki i felietonistyki. Opracowania naukowe literatury posiadają często w KABA z konieczności te same hasła przedmiotowe, co odautorskie refleksje o literaturze, ujęte w luźną formę szkicu czy felietonu. W KABA hasła: Esej, Eseje, Felietony występują wyłącznie w funkcji tematu; termin: Publicystyka nie istnieje w ogóle ani w funkcji tematu, ani w funkcji określnika.

Przez wiele lat istniały w KABA tematy: Teatr polski, Teatr francuski itp. (dla dramatu polskiego, francuskiego). Obecnie funkcjonują już poprawne hasła: Dramat polski, Dramat francuski itd. oraz – zarezerwowane dla dokumentów o teatrze – hasła: Teatr, Teatry. Mamy nadzieję, że w przyszłości tematy: Pamiętniki i Publicystyka także znajdą się w KABA, chociaż nie istnieją ich odpowiedniki w RAMEAU.

Wysoki stopień uszczegółowienia języka KABA oraz specyfika języka francuskiego sprawiają, że nie zawsze jest możliwe znalezienie polskiego odpowied-

nika dla tłumaczonego terminu; wówczas przyjęte są formy obcojęzyczne, np.: faux amis, collectiva, formy allokucyjne.

Zgodność z konstrukcjami francuskimi dostrzec można także przy nazwach gatunków literackich.

WKABA przyjęto formy: Poezja epicka, Poezja elegijna, Poezja liryczna. W jhp BN odpowiadają im formy jednowyrazowe: Epos, Epika, Elegia, Liryka itd.

Podobnie o zastosowaniu konkretnej liczby (pojedynczej lub mnogiej) decyduje zarówno specyfika języka polskiego, jak i kompatybilność z RAMEAU. Jeśli w RAMEAU rozróżnienie liczby pojedynczej i mnogiej pociąga za sobą funkcje semantyczne, w KABA przyjmuje się analogiczne rozwiązania. Np. opracowania dotyczące gatunków literackich są indeksowane poprzez hasła przedmiotowe w liczbie pojedynczej. Hasła typu: Esej, Nowela, Epigramat, Biografia (gatunek literacki) i in. dotyczą teoretycznych opracowań o tych gatunkach, natomiast dla zbiorów utworów z danego gatunku i ich opracowań, dla tematów z przymiotnikiem językowo-etnicznym stosowane są hasła w liczbie mnogiej, np.: Nowele polskie, Eseje francuskie, Epigramaty polskie itd. Podobnych rozróżnień nie znajdujemy w hasłach jhp BN.

Szerokie stosowanie liczby mnogiej w KABA widoczne jest zwłaszcza przy wyborze formy określnika. Dotyczy to zarówno określników rzeczowych, jak i określników formy (np. określniki formy: -- antologie, -- podręczniki, -- poradniki). W jhp BN istnieją określniki w liczbie pojedynczej: -- antologia, -- podręcznik, -- poradnik itp.

Dobry przykład stanowi tutaj lista określników po językach, które w KABA w większości wyrażone są w liczbie mnogiej, choć bywają też określniki w liczbie pojedynczej, np. -- zdanie egzystencjalne.

W KABA modelową konstrukcją dla języków jest temat: Język polski, podobnie jak w RAMEAU - Język francuski.

Generalnie zagadnienia gramatyczne wyrażone są w języku KABA poprzez konstrukcje haseł przedmiotowych rozwiniętych: nazwa języka + odpowiedni określnik.

Tematy z zakresu gramatyki wyrażone są więc w KABA przez takie hasła rozwinięte, jak np.:

- Język polski -- czasowniki;
- Język francuski -- sufiksy i prefiksy;
- Język niemiecki -- ortografia;
- Język angielski -- idiomatyzmy;
- Język czeski -- synonimy i antonimy;
- Język niemiecki -- frazeologia.

W jhp BN istnieją odmienne konstrukcje. Tematy określające zagadnienia gramatyczne występują w liczbie pojedynczej, np.:

- Rzeczownik angielski;
- Czasownik polski;
- Akcent rosyjski;

Przyimek angielski;

Prozodia angielska;

Partykuła niemiecka itp.

Rzadko terminy gramatyczne występują w jhp BN w liczbie mnogiej, np.:

Antonimy bułgarskie;

Homonimy białoruskie;

Neologizmy polskie.

W przypadku słowników językowych specjalnych w jhp BN oprócz tematu formalnego dokument otrzymuje hasło dodatkowe, np. dla słownika etymologicznego tworzone są dwa hasła:

1. Język polski -- etymologia -- słownik

2. Słownik polski

Tematy formalne jhp BN dotyczące słowników, np.: Słownik rosyjski; Słownik hiszpańsko-angielski, Słownik afrikaans-niemiecki itp. - w KABA są wyrażone poprzez inną konstrukcję: [nazwa języka] -- [określniki formy]: -- słowniki, -- słowniki [+przymiotnik], -- glosaria, -- glosaria [+przymiotnik], np.:

Język polski -- słowniki;

Język angielski -- słowniki rosyjskie;

Język niemiecki -- język handlowy -- glosaria;

Język rosyjski -- język medyczny -- glosaria polskie.

Jednocześnie w jhp BN widoczna jest tendencja do stosowania terminów gramatycznych zarówno w funkcji tematu, jak i określnika, co znalazło szerokie zastosowanie w KABA. Np.

BN: **Składnia**

TS Gramatyka

TK Zdanie

zt. nazwy poszczególnych języków z określnikiem -- składnia, np. Język rosyjski -- składnia.

Z każdym wydaniem „Słownika jhp BN” przybywa tego typu terminów, co wskazuje na podobieństwo z hasłami KABA.

Z drugiej strony, jest zauważalna w KABA tendencja do upraszczania istniejących wcześniej, analogicznych do RAMEAU konstrukcji typu: Gramatyka porównawcza i ogólna -- przymiotniki; Gramatyka porównawcza i ogólna -- proklityki; Język i mowa -- leksykologia; Język i mowa -- stylistyka; Język i mowa -- puryzm -- na:

- tematy proste typu: Przymiotniki; Składnia; Leksykologia; Fonetyka; Puryzm; Semantyka;

- tematy dwuwyrazowe, np. Akcenty i akcentowanie;

- tematy z dopowiedzeniem, np. Intonacja (fonetyka); Prokliza (fonetyka) itd.

Tego typu proste tematy określające zagadnienia gramatyczne istnieją w jhp BN.

Powyższe procesy zbliżają do siebie oba języki przedmiotowe i wydaje się, że jeśli chodzi o budowę haseł z zakresu gramatyki - wiele jest punktów wspólnych,

choć leksyka KABA jest, także w tej dziedzinie, o wiele bardziej rozbudowana i uszczegółowiona.

Np. dla określenia różnych odmian językowych istnieją w KABA hasła przedmiotowe w funkcji tematu i określnika (po nazwach języków): Język pisany, Język polityczny, a także określniki typu: -- język prawniczy, -- język handlowy, -- język medyczny itp. Po hasłach typu: Język niemiecki -- język prawniczy, jak już była mowa powyżej, stosuje się określnik formy: -- glosaria (a nie: słowniki). Z kolei w jhp BN istnieje temat: Język środowiskowy, nieobecny w KABA.

Dokumenty o języku środowiskowym indeksowane są w KABA poprzez konstrukcje: nazwa języka + określniki: -- argot lub -- żargony, np. Język polski -- argot; Język polski -- żargony.

W tym wypadku nadmierna szczegółowość określników nie wpływa korzystnie na jakość charakterystyki wyszukiwawczej i może prowadzić do rozproszenia literatury, zwłaszcza że dokumenty na temat odmian języka i języka środowiskowego mogą być w KABA dodatkowo indeksowane poprzez hasła typu: Język polski -- wariacje; Język polski -- język potoczny.

W BN występuje temat: Język państwowy; w KABA brak takiego tematu, istnieją natomiast tematy: Polityka językowa; Język polityczny; Ideologia i język; Faszyści -- język; Komunikacja w polityce; Elokwencja polityczna i in. Określnik: -- język polityczny stosuje się po nazwach języków i grup języków, np. Język polski -- język polityczny.

Większy stopień szczegółowości języka KABA wyraża się także poprzez dużą ilość wyrażenń różniących się rodzajem gramatycznym. W dziedzinie literatury można wskazać takie przykłady, jak: Pisarze – Pisarki; Poeci – Poetki; Dramatopisarze – Dramatopisarki; Powieściopisarze – Powieściopisarki; Lekarze piszący – Lekarki piszące itd.

Wynika to zarówno ze specyfiki języka francuskiego, jak i z przyjęcia przez KABA analogicznych w stosunku do RAMEAU rozwiązań strukturalnych. Obie formy językowe łączy, jak w RAMEAU, relacja hierarchiczna (podrzędności-nadrzędności), a nie relacja skojarzeniowa, np.

NP Pisarze

TP Pisarki

W KABA tematy z zakresu filologii – w znacznie większym stopniu aniżeli w jhp BN – uzupełniane są przez określniki: rzeczowe, chronologiczne, geograficzne, formy. Istnieją odrębne, długie listy określników rzeczowych po nazwach języków i grup języków, po nazwach osobowych (w tym pisarzy), po nazwach literatur i gatunków literackich, po nazwach kategorii osób (w tym grup pisarzy).

Bibliotekarz musi zwrócić uwagę na formę gramatyczną określnika (np. określnik: -- biografia – po nazwach osobowych, -- biografie – po kategoriach osób), także na stosowanie danego określnika i ograniczenia w tym zakresie. Np. określnik: -- nowele, opowiadania stosuje się do dzieł na temat nowelistycznej twórczości danej osoby, jeśli twórczość ta nie stanowi głównej sfery działal-

ności autora (do prac na temat twórczości nowelistów użyjemy określnika: -- krytyka i interpretacja).

Podobnie stosujemy określniki: -- dzieła -- poezja (po nazwach autorów z wyjątkiem poetów), --dzieła -- pisarstwo, --dzieła --powieść, --dzieła --dramat, dzieła --krytyka, --wkład do tragedii, --wkład do komedii, --wkład do literatury (po nazwach osobowych z wyjątkiem pisarzy); --wkład do romantyzmu, -- wkład do tłumaczenia, -- tragedie (po nazwach pisarzy z wyjątkiem tragediopisarzy), -- komedie (po nazwach pisarzy z wyjątkiem komediopisarzy), -- proza (po nazwach pisarzy w wyjątkiem prozaików). Z kolei inna grupa określników: - poezje, -- poezje dla młodzieży, -- powieści, -- sztuki teatralne występuje po nazwach osobowych, jeśli autor jest tematem dzieła, np. Norwid, Cyprian (1821-1883) -- poezje.

W jhp BN istnieją określniki: -- literatura, -- beletrystyka, w jhp KABA spotykamy - dla różnych typów tematów - następujące określniki:

-- literatury (po nazwach kontynentów lub regionów wielojęzycznych);

-- i literatura, -- i literatura [+ przmiotnik językowo-etniczny], -- wkład do literatury (po nazwach osobowych);

-- w literaturze (po nazwach pospolitych i własnych, w odniesieniu do prac na temat przedstawienia danego przedmiotu w literaturze np. Przyroda -- w literaturze).

Do prac dotyczących życia twórców literackich są stosowane w KABA tematy: Pisarze, Pisarki, Poeci, Dramaturdzy itd. W jhp BN istnieje temat: Literaci (Pisarze to termin odrzucony).

Jako kolejny przykład szczególności jhp KABA trzeba wymienić także tematy, takie jak: Pisarstwo młodzieży, Pisarstwo więźniów, Pisarstwo robotników, itp. dla tekstów literackich osób, które nie są pisarzami lub opracowań na ich temat; dla tej kategorii osób istnieją też odrębne hasła, np.: Dzieci piszące, Lekarze piszący i in.

Dużemu uszczegółowieniu podlegają także w KABA tematy dotyczące prądów i kierunków literackich. Np. tematowi: Romantyzm w jhp BN odpowiadają w KABA także tematy z dopowiedzeniem:

Romantyzm;

Romantyzm (prąd literacki);

Romantyzm (literatura);

Romantyzm -- w sztuce.

Podobnie w odniesieniu do innych kierunków i prądów literackich istnieją odrębne hasła dla danego prądu i jego dalszej kontynuacji, tradycji literackiej.

Jhp KABA tworzy też odrębne hasła dla przejawu danego prądu w różnych rodzajach sztuki. Np. jhp BN:

Naturalizm

jhp KABA:

Naturalizm

Naturalizm (literatura) <OG>

Naturalizm w muzyce

Naturalizm w sztuce

W jhp BN istnieje temat: Listy. W KABA odpowiadają temu tematowi hasła: Korespondencja (do zbiorów listów i opracowań o nich); Listy (gatunek literacki), stosowany do literatury epistolarnej.

W obu językach tematy te mogą być uzupełnione przymiotnikiem od nazwy języka lub narodowości oraz istnieje określnik: -- korespondencja, po nazwach osobowych.

Szczegółowość języka KABA wyraża się nie tylko w bogactwie słownictwa, ale także w jego ogólnych regułach gramatycznych i zasadach stosowania tematów, np. w konieczności budowy drugiego hasła przedmiotowego w przypadku użycia określonych konstrukcji. W przypadku stosowania określnika: -- postacie (po nazwach osobowych), określników: -- tematy, motywy, -- pisarki, -- autorzy, -- wpływ [z przymiotnikiem językowo-etnicznym] (po nazwach literatur i gatunków literackich) istnieje obowiązek utworzenia drugiego hasła określającego rodzaj postaci, motywu lub wpływu, np.

1. Literatura polska -- tematy, motywy
2. Sacrum -- w literaturze.

1. Literatura francuska -- wpływ angielski
2. Literatura francuska -- historia i krytyka.

1. Kobiety -- w literaturze.
2. Balzac, Honore (1799-1850) -- postacie -- kobiety.

(lub)

1. Prus, Bolesław (1847-1912) -- postacie
2. Wokulski (postać fikcyjna).

1. Powieść niemiecka -- pisarki -- historia i krytyka
2. Powieść niemiecka -- 20 w. -- historia i krytyka.

1. Literatura angielska -- autorzy szkoccy
2. Literatura szkocka -- 1945-... -- historia i krytyka.

Drugie hasło tworzymy także w jhp KABA przy studiach komparatystycznych, np. dla dokumentu o wzajemnych związkach literatury rosyjskiej i europejskiej budujemy dwa hasła:

1. Literatura porównawcza -- rosyjska i europejska
2. Literatura porównawcza -- europejska i rosyjska.

Dla ogólnych studiów porównawczych stosowany jest temat: Literatura porównawcza.

W jhp BN studia porównawcze dotyczące literatur obejmuje temat: Komparatystyka, natomiast opracowania porównawcze poszczególnych literatur indeksowane są poprzez konstrukcje typu:

Literatura rosyjska a literatura polska

Literatura polska a literatura austriacka

Po tego typu hasłach z dziedziny literatury nie istnieje zasada „odwracania” konstrukcji hasła, która generalnie obowiązuje w jhp BN po tematach geograficznych.

W KABA istnieją tematy: Językoznawstwo porównawcze, Językoznawstwo kontrastywne, oraz temat: Gramatyka porównawcza i ogólna, stosowany do prac na temat gramatyk porównawczych oraz do dokumentów dotyczących ogólnych zasad gramatyki, szczególnie w jej aspekcie filozoficznym i uniwersalnym.

Jednak przy porównywaniu dwóch języków konieczne jest utworzenie dwóch symetrycznych haseł, np.

1. Język polski -- fonologia porównawcza -- język rosyjski
2. Język rosyjski -- fonologia porównawcza -- język polski.

1. Języki słowiańskie -- gramatyka porównawcza -- języki germańskie
2. Języki germańskie -- gramatyka porównawcza -- języki słowiańskie.

1. Język polski -- zapożyczenia niemieckie
2. Język niemiecki -- wpływ na język polski

Tego typu obligatoryjność tworzenia drugiego hasła nie istnieje w jhp BN.

Charakterystyczne dla jhp BN jest stosowanie haseł zestawiających dwa tematy za pomocą spójnika ‘a’, np.: Literatura a film; Literatura a telewizja. Generalnie spójnik ‘a’ łączy tylko dwa tematy i po tego typu konstrukcjach nie występuje żaden określnik. Jednak studia porównawcze dotyczące literatur indeksowane są poprzez hasła z określnikiem, np.:

Literatura austriacka a literatura polska -- historia

Literatura polska a literatura niemiecka -- historia

W jhp KABA istnieją analogiczne konstrukcje połączone spójnikiem ‘i’, np.: Literatura i folklor; Literatura i historia; Literatura i medycyna; Literatura i moralność; Literatura i nauka; Literatura i państwo; i in.

Istnieją także hasła, w których wyrażenie ‘literatura’ znajduje się na drugim miejscu, np.: Kobiety i literatura; Komunizm i literatura; Polityka i literatura; Sztuka i literatura; Mass media i literatura; Muzyka i literatura; Kino i literatura; itp.

Po tego typu tematach mogą występować określniki geograficzne, chronologiczne i określniki formy. Formą odrzuconą jest w tym wypadku forma inwersyjna, np.: Literatura i kino; Literatura i muzyka; itd.

Istnieją też w KABA tematy: Literatura i wojna; Literatura i powstanie, Literatura i rewolucja, które stosuje się do prac na temat wzajemnych relacji między literaturą i wojną (powstaniem, rewolucją), życia literackiego w tym czasie lub obrazu wojny (powstania, rewolucji) w literaturze. Po nazwach poszczegół-

nych wojen, rewolucji czy powstań stosuje się określniki: -- literatura i wojna, -- literatura i powstanie, np.:

Francja -- 1789-1799 (Rewolucja) -- literatura i rewolucja

Wojna światowa (1939-1945) -- literatura i wojna

Polska -- 1863-1864 (Powstanie styczniowe) -- literatura i powstanie.

Relacje i sieć odsyłaczy

Jhp BN i jhp KABA charakteryzuje zupełnie inna sieć relacji i odsyłaczy.

Przyjęty w języku KABA system relacji jest analogiczny do systemu RAMEAU i obejmuje relacje ekwiwalencji, relacje nadrzędności i podrzędności oraz relacje skojarzeniowe.

Kody literowe haseł to: TO (Termin odrzucony); TK (Termin kojarzony); TN (Termin nadrzędny); TP (Termin podrzędny).

W relacji ekwiwalencji w stosunku do haseł KABA znajdują się zarówno formy odrzucone i inwersyjne haseł, jak i francuskojęzyczne odpowiedniki RAMEAU i angielskojęzyczne odpowiedniki LCSH.

Wśród relacji hierarchicznych (nadrzędności - podrzędności) występuje wiele powiązań modelowych, np. terminami podrzędnymi w stosunku do haseł: Literatura [+ przymiotnik] są hasła o konstrukcji: Gatunek literacki [+ ten sam przymiotnik], np.

KABA:

NP Literatura polska

TP Biografia polska (gatunek literacki)

Dzienniki intymne polskie

Eseje polskie

Fantastyka naukowa polska

Humor polski

Literatura polska dla młodzieży

Literatura pastoralna polska

Literatura erotyczna polska

Literatura religijna polska

Literatura rewolucyjna polska

Nowele polskie

Poezja polska

Powieść polska

Proza polska

Satyra polska

Dramat polski

Polska -- literatury

Wśród modelowych relacji skojarzeniowych KABA w dziedzinie filologii można wymienić wiązanie kategorii twórców z odpowiednią literaturą, np.

NP Pisarze angielscy

TK Literatura angielska <OG>

NP Literatura angielska <OG>

TK Pisarze angielscy

W jhp BN nie ma tego typu relacji.

W KABA tematy typu: Filologia [+przymiotnik] są kojarzone z tematami określającymi odpowiedni język i literaturę, np.:

KABA:

NP Filologia bułgarska

TK Język bułgarski

Literatura bułgarska

W jhp BN relacje skojarzeniowe danej filologii z językiem i literaturą wyglądają podobnie, choć np. dla filologii bułgarskiej przyjęto inny termin dla hasła głównego, uzupełniony o relację nadrzędności.

BN:

Bułgarystyka

NU Filologia bułgarska

TS Sławistyka

TK Język bułgarski

Literatura bułgarska

W jhp BN nazwy prądów i kierunków literackich są kojarzone z hasłami rozwiniętymi dotyczącymi poszczególnych literatur, np.

Akmeizm

TK Poezja rosyjska -- historia -- 20 w.

W KABA nie ma tego typu powiązań.

W jhp KABA w relacjach hierarchicznych pozostają bardzo szczegółowe zagadnienia z zakresu liginwistyki, np.:

NP Fonologia

TS Archifonem

Dystynktywne cechy (językoznawstwo)

Fonemika

Geminacja

Labializacja (fonetyka)

Neutralizacja (językoznawstwo)

Nosowość

Palatalizacja

Prozodia (językoznawstwo)

Samogłoski

Spółgłoski

Ton

Skojarzony z tematem Fonologia temat: Fonetyka posiada także kilkanaście terminów podrzędnych:

NP Fonetyka

- TP Alfabet fonetyczny
- Intonacja (fonetyka)
- Język i mowa – transkrypcje fonetyczne
- Labializacja (fonetyka)
- Młaski (fonetyka)
- Nosowość
- Prokliza (fonetyka)
- Samogłoski
- Spółgłoski
- Symbolika foniczna
- Ton

Jeśli wziąć po uwagę fakt, że wiele z tych terminów podrzędnych pozostaje w dalszych relacjach ze słownictwem z zakresu fonetyki i fonologii, że istnieje ponadto temat: Fonologia porównawcza, wreszcie, że po nazwach języków i grup języków można używać wielu określników: -- fonologia, -- fonetyka, -- wymowa, -- transkrypcje fonetyczne, -- morfonologia, -- fonologia porównawcza, -- akcenty i akcentowanie, -- intonacja, -- nosowość i in. - widać wyraźnie, że leksyka związana z problemami fonologicznymi przedstawia się imponująco.

Podobnie ma się rzecz z innymi zagadnieniami gramatycznymi w KABA; dość powiedzieć, że sama lista określników po nazwach języków i grup języków wynosi prawie 400 pozycji. Użytkownik systemu ma więc szansę dotrzeć do dokumentów dotyczących najbardziej drobiazgowych problemów lingwistycznych, z drugiej zaś strony – przy tak dużej szczegółowości języka istnieje niebezpieczeństwo rozproszenia piśmiennictwa.

W BN terminologia językoznawcza reprezentowana jest w dużo mniejszym zakresie i w innych relacjach, np.

Fonologia

- TK Fonemy
- TW Prozodia

Fonetyka

- TK Akcent
- Intonacja
- Pisownia
- Samogłoski
- Spółgłoski
- Sylaba

TW Fonetyka akustyczna

Istnieje też możliwość użycia określników: -- fonetyka, -- fonologia, -- wymowa po nazwach poszczególnych języków.

W jhp BN w relacji podrzędności w stosunku do nazw języków pozostają tematy dotyczące poszczególnych zagadnień gramatycznych danego języka, np.

Język angielski

- TS Języki germańskie
- TK Filologia angielska
 - Przekłady amerykańskie
 - Rękopisy angielskie
- TP Antonimy angielskie
 - Czasownik angielski
 - Eufemizmy angielskie
 - Homonimy angielskie
 - Interpunkcja angielska
 - Język środowiskowy angielski
 - Nazwy własne angielskie
 - Neologizmy angielskie
 - Prozodia angielska
 - Przekłady angielskie
 - Przyimek angielski
 - Przymiotnik angielski
 - Przysłówek angielski
 - Rodzajnik angielski
 - Rzeczownik angielski
 - Skróty angielskie
 - Słownik afrikaans-angielski
 - Słownik ajnu-angielski
 - Słownik albańsko-angielski
 - Słownik angielski
 - Słownik angielsko-afrikaans
 - Słownik angielsko-albański
 - Słownik angielsko-arabski
 - (...)

W jhp KABA nie ma tego typu relacji. Tematy typu: Język angielski -- czasowniki; Język angielski -- synonimy i antonimy itp. funkcjonują w KABA oddzielnie.

Zasadę w KABA stanowi powiązanie relacją podrzędności – w stosunku do nazw języków – określnika: -- tłumaczenia [+przymiotnik].

Tematem skojarzonym z nazwą języka jest nazwa danej filologii, tematem nadrzędnym - temat wyrażony przez nazwę geograficzną – z określnikiem -- języki, np.:

KABA:

NP Język angielski

- TN Języki germańskie
- TK Filologia angielska
- TP tłumaczenia angielskie

NP Język rosyjski

TN Języki wschodniosłowiańskie

Rosja -- języki

TK Filologia rosyjska

TP tłumaczenia rosyjskie

W BN tematy: Przekłady [+przymiotnik] są powiązane z nazwami języków relacją kojarzenia.

W jhp BN w relacji podrzędności w stosunku do hasła: Literatura -- prądy i kierunki pozostają nazwy poszczególnych prądów, np.: Barok, Dadaizm, Futuryzm, Impresjonizm, Modernizm, Romantyzm, Realizm, Symbolizm i in.

W jhp KABA nazwy poszczególnych kierunków nie są nawzajem powiązane, istnieją natomiast skojarzenia haseł oznaczających prądy i kierunki literackie z hasłami odnoszącymi się do danej tradycji literackiej, np.:

NP Romantyzm (prąd literacki)

TK Romantyzm (literatura)

Ważną rolę w jhp KABA spełniają odsyłacze orientacyjne uzupełniające, odsyłające użytkownika do innych terminów, przedmiotów szczegółowych, a także podające zasady i przykłady stosowania tematów i określników, np.

NP Literatura

[...]

zt. określnik -- literatury po nazwach kontynentów lub regionów wielojęzycznych

zt. określnik -- w literaturze po właściwych nazwach pospolitych i własnych, w odniesieniu do prac na temat przedstawienia danego przedmiotu w literaturze, np. Miasta -- w literaturze

zt. hasła zaczynające się od wyrazu Literatura, np. Literatura katolicka

zt. nazwy rodzajów i gatunków literackich

zt. hasła typu: Pisarstwo [kategoria osób], w odniesieniu do tekstów literackich autorów należących do grup innych niż narodowościowe, etniczne lub religijne, np. Pisarstwo dzieci; Pisarstwo więźniów <OG>

NP Pisarze

zt. nazwy osobowe pisarzy

zt. nazwy poszczególnych grup pisarzy, np. Dramaturdzy

W jhp BN sieć odsyłaczy jest dużo mniejsza:

Literatura

zt. nazwy poszczególnych literatur lub ich grup, np. Literatura polska, Literatury romańskie.

Jhp KABA zawiera też definicje określające znaczenie poszczególnych terminów oraz szczegółowe zasady stosowania hasła wzorcowego w procesie katalogowania przedmiotowego; kody łączliwości haseł z określnikami geograficznymi

mi <OG> albo informacje o zakazie łączenia danego hasła z określnikiem geograficznym lub chronologicznym; uwagi o cytowaniu hasła wzorcowego w rekordach innych haseł wzorcowych i rozwiązaniach metodycznych.

Osobny typ rekordów stanowią w KABA odsyłacze całkowite orientacyjne, zawierające obszerne teksty objaśniające metody tworzenia poszczególnych konstrukcji, a także zasady, funkcje, znaczenie i stosowanie poszczególnych typów haseł⁶.

Tematy w jhp BN zawierają relacje synonimiczne, relacje hierarchiczne, relacje skojarzeniowe, a także odsyłacze typu: zobacz; zobacz też oraz przykłady stosowania haseł. Kody literowe haseł to: NU (nie używaj); TK (Termin kojarzący); TS (Termin szerszy); TW (Termin węższy).

Sieć relacji jest w obu językach zasadniczo odmienna, choć oczywiście istnieją punkty wspólne. Np. temat: Proza posiada w obu językach termin szerszy: Literatura, jednak w jhp BN temat ten jest skojarzony z terminem z zakresu wersyfikacji (Wiersz wolny), w KABA natomiast – temat: Proza posiada terminy podrzędne – nazwy gatunków prozatorskich: Biografia (gatunek literacki); Esej; Powieść; Reportaż literacki oraz odsyłacz do określnika: -- proza (stosowanego po nazwach pisarzy z wyjątkiem prozaików, po nazwach których należy używać określnika: -- krytyka i interpretacja).

Temat: Poezja w jhp BN posiada termin szerszy: Literatura, natomiast nazwy rodzajów i gatunków poetyckich funkcjonują częściowo jako terminy skojarzone (Ballada, Epos, Epigramy, Oda i in.), częściowo jako terminy węższe (Poezja ludowa; Poezja okolicznościowa); terminem węższym jest tutaj także temat: Rym

W jhp KABA terminami szerszymi w stosunku do tematu: Poezja są: Literatura; Wersyfikacja; terminami skojarzonymi: Antologie; określnik: -- dzieła -- poezja; terminami podrzędnymi: Poezja konkretna; Poezja wizualna; Sonet; Strofy.

Hasła określające rodzaje poezji, np.: Poezja religijna; Poezja okolicznościowa; Poezja patriotyczna; Poezja rewolucyjna; Poezja satyryczna; Poezja uczniowska; Poezja wojenna istnieją w KABA jako odrębne tematy, nie powiązane sicią relacji z tematem: Poezja.

Zakończenie

Języki haseł przedmiotowych to języki informacyjno-wyszukiwawcze, w których słownictwo składa się z wyrażeń języka naturalnego - tematów i określników.

W zautomatyzowanych systemach bibliotecznych języki haseł przedmiotowych stanowią podstawowe narzędzie wyszukiwawcze, zarówno ze względu na to, iż – jako języki zbudowane w oparciu o leksykę języka naturalnego – są blis-

⁶ Szczegółowe zasady budowy jhp KABA omawia książka: *Język haseł przedmiotowych KABA. Zasady tworzenia słownictwa*, red. T. Głowacka.

kie użytkownikowi, jak i ze względu na fakt, iż mogą stanowić podstawę komputerowych kartotek haseł wzorcowych z uwagi na kontrolę słownictwa i jego relacyjne powiązania. Języki haseł przedmiotowych służą budowie adekwatnych do treści dokumentu charakterystyk wyszukiwawczych; jednak – obok adekwatności – istotnymi cechami tych charakterystyk powinny być: użyteczność (zgodność z oczekiwaniami wyszukiwawczymi użytkowników) i poprawność językowa.

Powyższe, cząstkowe – ograniczone bowiem do jednej dziedziny słownictwa – zestawienie haseł jhp BN i jhp KABA, skłania do kilku ogólnych refleksji.

Jhp BN i jhp KABA to języki, które – tworzone w różnych sytuacjach i uwarunkowaniach – charakteryzują się odmienną leksyką, redakcją haseł, regułami gramatycznymi, a zwłaszcza różnymi relacjami pomiędzy poszczególnymi terminami.

Wydaje się jednak, iż można zaobserwować pewne wzajemne wpływy i związki obu języków. Jhp BN – jak już była mowa powyżej – w latach dziewięćdziesiątych uległ dużym przeobrażeniom w kierunku dostosowania go do systemów zautomatyzowanych i międzynarodowych standardów. „I zalecenia międzynarodowe i słownik Biblioteki Kongresu i JHP KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich), opracowywany od początku lat 90. w polskich bibliotekach akademickich stosujących system VTLS (...) nie pozostają bez wpływu na rozwój JHP BN. Nie oznacza to jednak rewolucji w metodyce opracowania przedmiotowego BN, a tylko stopniowe dostosowanie się do tendencji międzynarodowych” – pisała J. Sadowska⁷.

Bardzo istotny był proces uszczegółowienia słownictwa zgodnie z postulatem metodycznym nieuogólnionego wyrażania przedmiotów w postaci adekwatnych haseł. Pomimo to jhp BN jest w dalszym ciągu językiem w znacznie mniejszym stopniu dostosowanym do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego, aniżeli jhp KABA i z pewnością w BN proces rozszerzania i uszczegółowienia słownictwa będzie kontynuowany. Z kolei jhp KABA, tworzony w Polsce zupełnie na nowo w ciągu minionego dziesięciolecia, pomimo oparcia na wzorcach francuskich i angielskich, w procesie budowania i tłumaczenia leksyki, niewątpliwie, wiele czerpał także z istniejącego wcześniej słownictwa BN, zwłaszcza pod kątem poprawności językowej, precyzyjności i dokładności terminologicznej haseł.

Niewątpliwą zaletą jhp KABA – obok bogactwa słownictwa – jest jego kompatybilność z językami międzynarodowymi, z RAMEAU i LCSH, co w dobie globalizacji, społeczeństwa informacyjnego i w perspektywie wejścia Polski do Unii Europejskiej jest nie do przecenienia. Niesie to za sobą – obok oczywistych korzyści – także pewne słabości tego języka: analogiczność, a czasem nawet pewną niejasność i dziwność konstrukcji haseł, niestaranność tłumaczenia, itp.

Trzeba przyznać, że w toku rozwoju języka KABA wiele haseł uległo korzystnym zmianom i modyfikacjom, dostosowywaniu do polskich realiów i z pewnością proces ten będzie nadal kontynuowany. Z drugiej strony, polski czytelnik poprzez

⁷ S a d o w s k a, *Język haseł przedmiotowych*, s. 14

stopniowe i coraz dogłębsze poznawanie słownictwa i zasad języka KABA z pewnością doceni jego zalety, a zarazem 'oswoi' się z jego problemami i trudnościami. Proces ten nieobcy był polskim bibliotekarzom, dla których początkowo niezrozumiałe, a nawet dziwaczne konstrukcje języka KABA, w miarę coraz większego obcowania z tym językiem, stawały się coraz bardziej naturalne, logiczne i uporządkowane.

Niewątpliwie z punktu widzenia poprawności językowej, precyzyjności i jasności terminologicznej oraz 'czytelności' haseł dla polskiego użytkownika wartość i znaczenie – tworzonego w dłuższym odcinku czasu, w oparciu o polskie tradycje katalogu przedmiotowego – języka BN jest bezsporna.

W jakim stopniu oba języki haseł przedmiotowych służą zaspokajaniu potrzeb wyszukiwawczych użytkowników, spełniają ich oczekiwania, a z drugiej strony – oczekiwania indeksujących dokumenty bibliotekarzy; na ile jhp BN i jhp KABA 'sprawdzają się' w polskich systemach bibliotecznych - to już temat na osobną rozprawę. Jak słusznie pisała J. Woźniak – języki informacyjno-wyszukiwawcze nie dzielą się na „dobre” i „złe”. ”Dobry lub zły może być jedynie wybór i stosowanie konkretnego języka informacyjno-wyszukiwawczego w warunkach danej biblioteki”⁸.

Proces obopólnego 'czerpania' dobrych wzorców oraz wzajemnego wzbogacania, uzupełniania, modyfikacji haseł jest procesem korzystnym dla obu języków haseł przedmiotowych, a współpraca między BN i KABA może pozytywnie wpłynąć na bogactwo, różnorodność i jakość obu języków – z korzyścią dla czytelnika, dla użytkownika systemów bibliotecznych i dla przyszłości polskiego bibliotekarstwa.

⁸ J. Woźniak, *Język, myślenie, działanie. Rozważania bibliotekarza i bibliotekoznawcy*, w: *Ogólnopolska konferencja Potrzeby bibliotek*, s.42-43